

УДК 347.71(477)

Цельєв О. В.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена сучасним юридичним питанням функціонування підприємництва в Україні. На підставі вибіркового аналізу нормативних актів висвітлюються існуючі перепони для повноцінного розвитку підприємницької діяльності. Пропонуються конкретні зміни як до порядку підготовки нормативних актів, так і до чинного законодавства, яке регулює підприємницькі відносини.

Сьогодні ні в кого не виникає сумнівів з приводу того, що підприємництво є одним з основних суспільних відносин, на якому базується життєдіяльність у громадському суспільстві. Завдяки існуванню цього інституту громадське суспільство має змогу задовольнити свої потреби безпосередньо шляхом своєї праці.

У світі визнана життєдайна роль підприємництва для існування сучасного суспільства, яка є головним рушієм науково-технічного і соціального прогресу. Постать підприємця є найважливішою після головної постаті громадянина. Підприємець з власної ініціативи, на свій страх і ризик, за власні і залучені кошти задовольняє конкретні соціальні потреби людей з метою отримання доходу.

За своєю соціально-правовою природою підприємництво, як основа економічного розвитку, виступає антиподом планово-адміністративної економіки.

Тим фактом, що економіка України понад 70 років функціонувала в режимі планового управління, можна певною мірою пояснити і ті проблеми правового та соціального характеру, які існують сьогодні у сфері розвитку українського підприємства.

Основу правової бази функціонування підприємництва в Україні, крім, звичайно, Конституції, складають Закони України "Про підприємництво", "Про господарські товариства", "Про підприємства", "Про власність" тощо. І за великим рахунком, серйозних претензій до цих основних законів як нормативної основи підприємництва в автора цієї статті немає. Основні правові проблеми починаються при практичному застосуванні певних положень цих законів, особливо там, де порядок застосування регламентується підзаконними актами. Частіш за все ці підзаконні акти розробляються, а інколи й приймаються тими ж відомствами, які їх застосовують. Досить згадати "Положення про державну податкову адміністрацію", затверджену Указом Президента України 13 липня 2000 року.

Текст цього Положення цілком підготовлений самою Податковою адміністрацією. Як результат, у документі існує ціла низка протиріч з діючим законодавством України, особливо часто зустрічається поширене тлумачення закону, що стосується власних функцій. Наприклад, у СТ. 5 згаданого Положення визначаються права ДПА і в п. 13 цієї статті викладено таке: "Здійснювати відповідно до законодавства податковий контроль за доходами, одержаними фізичними особами, витратами, а також встановлювати порядок такого контролю". Іншими словами, ДПА делегувала собі право встановлювати порядок контролю за витратами фізичних осіб. Як практичне здійснення цього наміру вплине на легальність доходів та витрат громадян, можна лише здогадуватись.

Практика написання законів "під себе" в ДПА України досить поширена. В грудні 2000 року ДПА подала свій законопроект до Верховної Ради України, стосовно нової редакції ст. 148² КК України, яка встановлює відповідальність за несплату податків. Так, у редакції Податкової адміністрації передбачена відповідальність за цей склад злочину не тільки в разі навмисного ухилення від сплати податків, а й у випадках будь-яких інших дій, які привели б до ненадходження податків у бюджет. Обґрунтовується така редакція необхідністю боротьби з фіктивними фірмами, але зрозуміло, якщо така редакція буде прийнята, під її дію може підпасти будь-який підприємець чи пересічний громадянин.

Висновок тут може бути тільки один: не можна доручати писати закони та підзаконні акти відомствам безпосередньо "під себе". На жаль, адміністративні інстинкти й корпоративні інтереси досить часто входять у протиріччя з загальноновизначеними принципами права.

Згадана вище стаття КК України та інші статті, які встановлюють відповідальність за несплату податків, вже давно потребують корінного перегляду, як морально застарілі, і такі, що не відповіда-

ють сучасним суспільним відносинам, у тому числі й підприємницьким.

На сьогодні законодавчий масив, який регулює відповідальність за несплату податків, налічує понад 300 законів і кілька тисяч підзаконних актів. Розібратись у такій кількості ДПА важко не тільки підприємцям, а й професійним юристам. Одним із найбільш застарілих діючих нормативно-правових актів залишається Кримінальний кодекс України. Досить сказати, що формально за СТ. 167 "Недбалість" можливо притягнути до відповідальності особу, яка ненавмисно завдала державі шкоди, розмір якої дорівнює 85 гривням, а санкція цієї норми передбачає до трьох років позбавлення волі.

Взагалі, нині в питанні відповідальності за податкові правопорушення потребують негайного перегляду дві речі:

По перше, це пороги відповідальності, оскільки 1700 грн. несплаченого податку, за яким настає кримінальна відповідальність, сьогодні вже важко назвати значним розміром.

По друге, це види санкцій, які застосовуються до правопорушників, безальтернативність яких приводить до неможливості враховувати судом всі обставини справи і призначити покарання, яке відповідало б нормам розвинутого суспільства, відшкодовувало б збитки та залишало можливість людині продовжувати свій бізнес.

Недостатня врегульованість цих питань унеможливує повноцінне застосування в Україні одного з найважливіших принципів законності, а саме — непротиставлення законності, доцільності та справедливості.

Крім врегулювання питання відповідальності за податкові порушення, іншою важливою проблемою в галузі підприємництва залишається існування обмежень (у вигляді дозволів, сертифікатів тощо), які встановлюють відомства і центральні органи влади, до сфери інтересів яких підпадають ті чи інші види підприємницької діяльності. Незважаючи на останні Укази Президента України, спрямовані на послаблення адміністративного тиску на підприємницьку діяльність та введення в дію Закону України "Про ліцензування", який досить чітко визначив межі ліцензування та його порядок, і найголовніше те, що єдиним документом для заняття підприємницькою діяльністю, яка потребує окремого дозволу, є ліцензія, все одно залишається практика застосування процедури одержання додаткових дозволів. Так, наприклад, у галузі цивільної авіації діє постанова Кабінету Міністрів України від 28 вересня 1993 р. № 819 (819-93-п; у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16 червня 1998р. №889), яка затвердила Положення про Державний спеціалізований фонд фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та

участь України у міжнародних авіаційних організаціях. Цим положенням закріплені ставки зборів за видачу різноманітних дозволів. Так, поряд з передбаченою законом видачею ліцензій на міжнародні перевезення пасажирів, вантажу повітряним транспортом та виконання авіаційно-хімічних робіт, авіаперевізники повинні отримувати так звані дозволи на використання комерційних прав, а саме: дозволи на експлуатацію повітряних ліній внутрішніх та міжнародних, дозволи на виконання чартерних внутрішніх та міжнародних перевезень, навіть існують дозволи на авіаційні перевезення в інших державах, так само як і дозволи для іноземців здійснювати перевезення в Україні.

Всі ці дозволи треба отримувати за особливою процедурою, яка закріплена тільки на відомчому рівні і дублює процедуру одержання ліцензій, а також вимагає сплачування чималих зборів, ставки яких встановлені за досить широким діапазоном, починаючи від кратності неоподатковуваним мінімумам доходів громадян, і закінчуючи відсотками від очікуваного доходу за тим чи іншим контрактом експлуатанта з замовником. Зрозуміло, що всі ці збори не входять до обов'язкових державних зборів та платежів і цілком повинні сплачуватись за рахунок прибутку підприємств.

У даному випадку відомчі інтереси щодо наповнення власного позабюджетного фонду повністю протиставлені як діючому законодавству в галузі ліцензування, так і інтересам підприємців, які займаються цим видом бізнесу, а в кінцевому підсумку відбиваються і на споживачах цих послуг, і на стані розвитку цивільної авіації взагалі. Вищенаведені нормативні акти потребують негайного скасування, як такі, що не відповідають чинному законодавству.

Рамки статті не дають можливості навести всі існуючі випадки невинуватених перешкод, які трапляються в галузі підприємництва. Непоодинокість таких випадків можна проілюструвати висновками щорічного рейтингу Фонду Heritage, розробленого спільно з "The Wall Street Journal". За цим рейтингом Україна посідає 133 місце за рівнем економічної свободи. Це на 17 пунктів нижче порівняно з минулим роком [1]. Зазначені погіршення західні експерти пояснюють зниженням ефективності торговельної політики, підвищенням рівня фіскального тиску в оподаткуванні та втручанням уряду в управління економікою. Рейтинг "Індекс економічної свободи" спирається на 50 економічних показників по 10 основним категоріях і демонструє зв'язок між рівнем економічної свободи та рівнем доходів населення.

Вищенаведений поверховий огляд деяких правових проблем у підприємстві свідчить про те, що нині в Україні не існує достатніх правових умов для вільного розвитку підприємництва. Останнє, як

основа формування громадянського суспільства, потребує не так втручання держави, як того, щоб його залишили в стані спокою і надали можливість розвиватись самостійно за принципами, закладеними тисячолітньою історією людства,

надавши при цьому зрозумілі й однакові для всіх суб'єктів "правила гри". Залишивши при цьому за державою функцію судового нагляду і втручання тільки у виняткових, суворо регламентованих законом, випадках.

1. Бізнес.—2000.—№48.—СII.

Tseliev O. V.

LEGAL ISSUES OF DEVELOPMENT OF ENTREPRENEUSHIP IN UKRAINE

The article is devoted to the modern legal issues of entrepreneurship development in Ukraine. On the basis of analysis of selective normative acts existing barriers for valuable development of entrepreneurship are being highlighted. Specific changes are proposed for the preparatory procedure of normative acts as well as for the existing legislation which regulates entrepreneurship.